DANIEL DEFOE - ROBINSON CRUSOE LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

dobrodružný román* psaný deníkovou formou (próza, epika)

Literární směr:

poprvé vydáno r. 1719 - střední období autorovy tvorby (první velký literární úspěch); v 1. vydání knihy byl jako autor uveden samotný protagonistä Robinson Crusoe, což měľo vzbudit dojem skutečného příběhu; anglické osvícenství*; osvícenský román*

Slovní zásoba:

spisovný jazyk, doplněný o řadu zastaralých výrazů, hl. archaismů* (ježto [protože], hoře [zármutek/hořkost]) a přechodníků (maje, uvědomiv si); dále knižní výrazy (nač [na co], nesnáz [problém], zač [za co], dosti [dost]), méně je hovorových výrazů (vedro, skalisko)

Figury a tropy:

FIGURY: expizeuxis* ("zachránili bychom se <u>všichni, všichni</u> bychom byli vystoupili…"); inverze - nezvyklý/zastaralý slovosled ve větách ("loď je puklá a značně již zatopena."); elipsa* (k lodi [k vraku lodi]); TROPY: epiteton konstans* (jasné nebe, užitečné věci, lodní vrak); personifikace* (oči se mi zalily slzami)

Stylistická charakteristika textu:

deníková forma - hl. jednoduché věty a objektivní, nezabarvený popisný styl; méně jsou zastoupeny subjektivní úvahy; lyrické prvky (prvky nedějovosti); propracované popisy, ale také prvky mystifikace (za účelem navození dojmu pravdivého/skutečného příběhu)

Postavy:
ROBINSON CRUSOE: námořník z anglické měšťanské rodiny; pracovitý, vynalézavý, odvážný, vytrvalý a odolný muž; touží po dobrodružství; PÁTEK: negramotný "divoch"; pracovitý, učenlivý, vynalézavý, šikovný, mrštný a znalý přírody; stane se věrným Robinsonovým služebníkem a přítelem

Děj (verze podle J. V. Plevy):

do Yorku se přestěhuje obchodník, ožení se a vychová 3 syny → jeho třetím synem je Robinson Crusoe → otec z něj chce mít úředníka, ale Robinson touží po životě námořníka → po neshodách s otcem se dostává na loď směřující do Hullu, kde se setká s přítelem → následuje plavba do Londýna → loď ztroskotá v bouří, ale všichni přežijí → rybářský člun je převeze do Londýna, odkud má Robinson v plánu vrátit se domů → při hře s námořníky ale prohraje všechny peníze, a bouh, ale vsichni preziji → rybarsky ciuri je preveze do Londyna, dokud ma Robinson v planu vratit se domiu → pri me s namorniky ale promiaje vsechny penize, a prije nabídku na výdělek → nastoupí na loď, kterou ale přepadnou piráti → Robinson je prodán do otroctví → po 4 letech se mu z něj podaří uniknout → jeho loď však znovu ztroskotá → tentokrát zůstává jediným přeživším, a je uvězněn na opuštěném ostrově → postupně ale ostrov zvelebuje (např. se naučí pálit cihly, vyrobí si deštník, vybuduje pec, ochočí si zvířata, kultivuje plodiny, apod.) → u ostrova ztroskotá další loď, v jejímž vraku najde Robinson nového přítele - psa Reka → po čase na ostrově objeví lidské stopy → ze spárů domorodých divochů zachrání jejich zajatce a dá mu jméno "Pátek" → i přes některé spory spolu na ostrově žijí → Robinson divocha Pátka civilizuje - učí ho řeči, základům náboženství i dobrým mravům → po celkem 10 letech na ostrově je zachraňuje obchodní loď, která je dopraví zpět do Anglie → zde je Robinson rozčarován ze stavu společnosti, navíc mu mezitím zemřel otec → Robinson přebírá otcovy obchody, spolu s Pátkem založí obchodní dům a oba si zakládají nové rodiny; POZNÁMKA: překladatel Josef Věromír Pleva děj originálu na řadě míst upravil (např. zkrátil dobu pobytu na ostrově z původních 28 let na 10 let, odstranil Robinsonovy rozmluvy s bohem, zmínky o obchodu s otroky, apod.) Prostor a čas: anglický přístav York, resp. odlehlý (opuštěný) tropický ostrov v rovníkové oblasti (u jihoamerického pobřezí); 17. století

rozděleno do několika kapitol (jedna dějová linie); vyprávění je chronologické anglický přístav York, resp. odlehlý (opuštěný) tropický ostrov (děj na sebe časově navazuje), částečně i retrospektivní (návraty do minulosti) v rovníkové oblasti (u jihoamerického pobřeží); 17. století **Význam sdělení (hlavní myšlenky díla, motivy):**vyzdvihnutí lidského hrdinství, houževnatosti a schopnosti přežít; popularizace tehdejších osvícenských myšlenek a hodnot (kultivace divokých míst, civilizování nevzdělaných lidí, racionální přístup k řešení problémů); MOTIVY: samota, odvaha, síla, trpělivost, odolnost, víra v sebe sama, čas, život, smrt, štěstí, smůla

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.): ve 2. pol. 16. stol. nahrazuje Anglie s Francií dosavadní koloniální velmoci, Španělsko a Portugalsko; britské impérium zahrnuje některé sevroamer. kolonie (Maryland, Rhode Island) a část Karibiku, roste jeho vliv v Indii; sloučením Skotského a Anglického království vzniká Velká Británie (1707)

Kontext dalších druhů umění:

rozvoj barokního (17. a 18. stol.) a později také klasicistního umění; ARCHITEKTURA: baroko (část zámeckého komplexu Versailles u Paříže nebo část ruského Petrohradu), SOCHAŘSTVÍ: baroko (Ferdinand M. Brokoff, Matyáš B. Braun); HUDBA: baroko (Johann Sebastian Bach, Antonio Vivaldi)

Kontext literárního vývoje:
probíhá období osvícenství* a klasicismu: FRANCIE: Voltaire (div. hra Oidipus), Abbé Prévost (skandální román Manon Lescaut), Antoine Galland (první a nesmírně populární evropská verze arabského příběhu Tisíc a jedna noc), Jean de la Fontaine (Bajky); ITÁLIE: Carlo Goldoni (satirická hra Kolos); ANGLIE: Alexander Pope (hravá klasicistní báseň Uloupená kadeř), Jonathan Swift (známý fantastický cestopis Gulliverovy cesty); OSVÍCENSKÁ FILOZOFIE: Charles Louis Montesquieu (Perské listy), Voltaire; ČECHY: stále ještě "čtvrtá barokní generace" (např. Antonín Koniáš)

AUTOR - život autora:

Daniel Defoe (circa 1660-1731) – vl. jménem Daniel Foe, byl anglický spisovatel, novinář a tajný agent, představitel neoklasicismu, zástupce myšlenkového proudu osvícenství* a předchůdce moderní britské (nejen ekonomické) žurnalistiky; společně s Jonathanem Swiftem bývá jeho tvorba označována za velmi rané počátky anglického realismu; nar. se do rodiny londýnského obchodníka a svíčkaře → styděl se za svůj prostý původ → v 90. letech 17. stol. si k příjmení přidal aristokratické *De*- (což mělo být nejspíše Daniel De Foe) → r. 1684 se oženil → začátek tvorby → za "politikaření" a šíření pamfletů byl r. 1703 na několik měsíců uvězněn a odsouzen na pranýř (což ovšem obratně využil k sebepropagaci) → v letech 1704-1713 vydával časopis *The Review* → za ironický protináboženský pamflet byl znovu odsouzen na pranýř, poté byl však získán do státních šlužéb (jako tajný agent/vyzvědač) → r. 1719 byl vydán jeho nejslavnější román Robinson

Crusoe → zemřel r. 1731; ZAJÍMAVOSTI: v r. 1707 jako tajný agent (ve státních službách) připravoval sjednocení anglického a skotského parlamentu Vlivy na dané dílo:

autorem upravený příběh trosečníka Alexandra Selkirka; zájem o historii a dobrodružství; vliv osvícenství* (snaha civilizovat divoké, opuštěné místo nebo vzdělat "divocha" Pátka v civilizovaném způsobu chování)

Datě (snaha civilizovaném způsobu chování)**

**Trot by vydatrich nejstavnojá na dobrodružství státních službách) připravoval sjednocení anglického a skotského parlamentu Vlivy na jeho tvorbu:

skutečné události; zájem o ekonomiku (zejména o v té době se rozvíjející kapitalismus); zájem o historii a dobrodružství; španělský pikareskní román*; dobové cestopisy Další autorova tvorba:

Vvpravěč:

vypravěčem je Robinson Crusoe - hl. postava a přímý účastník děje (-ich forma)

Když jsem se probudil, byl již bílý den, nebe jasné a bouře utichla, takže moře se již tak nevzdovalo a nezmítalo jako včera. Překvapilo mě však, že přes noc vyzdvihl přílív loď z písčiny a zanesl ji až k onomu skalisku, na které mě vlna vyvrhla. To bylo sotva na míli od pobřeží, a ježto loď se držela ješté zpříma, přál jsem si dostat se na palubu, abych zachránil aspoň některé užitečné věcí. Slezi jsem se stromu, rozhlížel se kolem a tu první, nač jsem připadl, byl člun. Zahnán vlnami a větrem ležel na břehu asi dvě míle napravo odtud. Běžel jsem vtu stranu po břehu, pokud jsem mohl, ale v cesté byl chobotnatý záliv na půl míle široký. Vrátil jsem se tedy, maje prozatím na mysli spíše lodní vrak, z kterého bych rád něco vynesl. Záhy po polední se moře značné utišilo a odliv natolik opadl, že jsem se dostal až na čtvrt míle k lodi. Tu mě přepadlo nové hoře. Víděl jsem, že kdybychom byli zůstali na palubě, zachránili bychom se všíchni, všíchni bychom byli vystoupili na tento břeh a já bych tu nebyl zanechán v nejhorší bídé, sám a bez útěchy. Očí se mi zalily slzami, ale uvědomív sí, že mi pláč nepomůže, pomýšlel jsem, jak bych se dostal na loď. Svlekl jsem se, poněvadž bylo vedro, a skočil jsem do vody. Ale když jsem doplaval k lodí, naskytla se mi nová nesnáz; totiž jak se dostanu na palubu. Uvízlá lod trčela vysoko z vody a já nenalezl nic zač bych se chytí a vysplhal se vzhúru. Obeplul jsem dvakrát loď a tu jsem spatřil koneček lana visící z přídě, jejž jsem kupodívu poprvé nepostřehl. Visel dosti nízko, takže jsem ho po delším namáhání dosáhl a vyškrabal se po něm na palubu. Tu jsem shledal, že loď je puklá a značně již zatopena.

Základní principy fungování společnosti v dané době: postupně končí feudalistické uspořádání společnosti, typické tvrdou

prací nevolníků; stále velmi silný vliv církve a jejích dogmat; začíná se však výrazně rozvíjet věda a technika (např. sir Isaac Newton)

Dalsi autorova tvorba:

tvořil zejména romány, cestopisy, pamflety, eseje* a různá další, hl. ekonomická pojednání; v tehdejších začátcích kapitalismu poměrně přesně vystihl ekonomické myšlení jednotlivce; prózu začal tvořit až v pozdějším věku; PRÓZA: Další dobrodružství Robinsona Crusoa (pokračování slavného románu), Paměti kavalira, Dobrodružný život kapitána Singletona (román o dobrodruhovi, který je v mládí prodán do otroctví, unikne, stane se pirátem a domů se vrátí jako bohatý muž), Moll Flandersová (román o nemravné ženě, která střídá jednoho muže za druhým, až se stane úspěšnou podvodnicí), Deník morového roku (fiktivní kronika londýnské morové epidemie), Roxana (o opuštěné matce, která se stane milenkou krále); CESTOPISY*: Cesta po celých Britských ostrovech; POEZIE: Hymnus na pranýř (troufalá báseň reagující na autorův trest), ESEJE* A DALŠÍ POJEDNÁNÍ: Esej o projektech (raná úvaha nad pojištěním pracovní neschopnosti, ochraně dlužníků a vzděláním pro dívky), Dokonalý anglický živnostník (rady podnikatelům), Dokonalý anglický gentleman (kulturní osvěta pro měšťanstvo), aj. Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

Inspirace daným lit. dílem (film, aj.):

FILM: Robinson Crusoe (film USA; 1997) hl. role: Pierce Brosnan; Trosečník (film USA; 2000) - hl. role: Tom Hanks

dílo přineslo dobrodružnému románu jako žánru nový unikátní a atraktivní námět; velmi přínosné (nejen pro literaturu) jsou na tehdejší dobu poměrně radikální myšlenky o rovnosti všech lidí bez ohledu na rasu; *Robinson Cruso*e přímo ovlivnil celé nové odvětví románu, tzv. robinsonádu*

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

dílo mělo obrovský úspěch, rekordně se prodávalo a koncem 19. stol. neexistovala v západní literature více překládaná kniha → dnes je dílo považováno za lit. klasiku

dobová kritika byla vesměs pozitivní → pozdější kritici začali postavě Robinsona vyčítat např. to, že je prototypem kolonialní rozpínavosti Britského impéria

Dobová kritika díla a její proměny:

Aktuálnost tématu a zpracování díla: zatímco aktuálnost tématu je sporná, jazyk díla (resp. překladu) je i přes některé zastaralé prvky stále moderní a srozumitelný Srovnání s vybraným literárním dílem: Robert Louis Stevenson - *Ostrov pokladů* (pozdější dobrodružný román, tentokrát ale spíše s motivem vzpoury, pirátů a honby za pokladem)

román - prozaický epický žánr; delší rozsah a komplikovanější děj než povídka nebo novela; příběh zpravidla obsahuje více postav osvícenství - významný směr (hnutí) v 18. stol., který přinesl změnu evropského myšlení; ZNAKY: racionalismus, humanismus a logika = reakce na extrémně náboženské baroko; VLIV NÁ: dnešní demokracii a občanské svobody; PŘEDSTAVITELÉ: Denis Diderot, Voltaire, aj.; v hudbě např. Wolfgang Amadeus Mozart baroko - evropský uměl. a kulturní směr v období cca 1600-1750; vznik v Itálii → rozšíření do celé Evropy; proniklo do architektury (bratři Dientzenhoferové), malby (Rembrandt), literatury, divadla, hudby (Johann S. Bach, A. Vivaldi) i sochařství; ZNAKY: převažují asymetrické formy, zobrazení pohybu a výrazná, až přehnaná zdobnost robinsonáda - typ románu nebo film. díla, které jako ústřední námět využívá postavu trosečníka a jeho strasti; VZNIK: podle románu *Robinson Crusoe* od Daniela Defoa; PŘÍKLADY: Jules Verne (*Dva roky prázdnin, Tajuplný ostrov*), Johann D. Wyss (Š*výcarský Robinson*), za určitých okolností i Rudyard Kipling (*Knihy džungli*) epizeuxis - opakování slova/skupiny slov v jednom verší/větě (hned za sebou nebo po vložení jiného slova)

**personifikace - připisování lidských vlastností neživým věcem alines - vynechání tě částí výtv která je příjemcí (čtenáři) z kontextu ržejmá

epíseuxis - opakovaní slova/skupiny slov v jednoní vetsívete (nineu za sebou nebo po vložení jineno slova) personinkace - pripisovaní niaky si vladinosti nezavynechání té části věty, která je příjemcí (čtenáři) z kontextu zřejmá epíteton konstans - básnický přívlastek stálý (konstantní); příkládá dúraz běžné (zjevné) vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. *šedivý vlk, zelený háj, širé pole*) archaismus - zastaralý jazykový prvek (např. platiti, dýchati, regiment (= pluk), leč (= avšak), narozdíl od historismů mohou označovat i skutečnost (věc), která stále existuje klasicismus - umělecký směr kopírující baroko; vznikl v 17. stol. ve Francii jako reakce na baroko - historicky patří do barokního období; snaha odlišit se od přehnaně zdobného baroka; starověké prvky (návrat ke klasickému řeckému a římskému umění), střízlivost, jasně daný řád, jednoduchá a srozumitelná forma